

MUŽSKÉ SVIATOČNÉ KOŠELE

Vyšívačka Veronika Kubincová pózuje so svojimi výrobkami – úžitkovými textíliami s čičmianskou výšivkou, Bojnice, pravdepodobne okolo roku 1977 (Hornonitrianske múzeum v Prievidzi, Dokumentačný fond, Negatívy-terén, evidenčné číslo NT-9460).

Júl opäť patrí vyšívaniu a výšivke! Už od roku 2011, keď skupinka lokálnych švédskych vyšivačiek založila Svetový deň vyšívania, patrí 30. júl každoročne prezentácii a propagácii remesla/umenia, ktoré pomocou ihly a priadze dokáže ozdobiť akúkoľvek látku k nepoznaniu. Príspevok k celosvetovým oslavám a pripomienku ručného vyšívania si nenechalo ujsť ani Hornonitrianske múzeum v Prievidzi, ktoré vo svojom fonde spravuje bohatú zbierku vyšívaných textílií, napríklad aj vyšívaných mužských košiel.

Košeľa bola základným prvkom tradičného odevu, zhotovovaná z domáceho ľanového a konopného plátna alebo továrenských „kúpenských“ látok v závislosti od toho, pri akej príležitosti sa nosila. Pracovné košele alebo košele na všedné dni ženy zhotovovali z hrubšieho plátna, sviatočné košele sa šili z jemnejšieho, kvalitnejšieho plátna alebo z kupovaných materiálov bielej farby (začiatkom 20. storočia používaná bavlna – pamuk).

Celoslovensky najrozšírenejšou košeľou z hľadiska strihu bola približne do polovice 20. storočia košeľa bez ramenných švov. Veľkosť košele závisela od šírky utkaného plátna. Základným pravidlom pritom bolo, že šírka plátna tvorila šírku košele. Táto strihovo jednoduchá odevná súčasť sa prevliekala cez hlavu. Druhý strihový typ predstavovala košeľa s ramennými švíkmi. Pruh plátna ovinutý okolo trupu sa zošil na jednom boku a pleciach. Tento typ sa vyskytoval hlavne v oblasti juhozápadného Slovenska. Podľa šírky rukávov sa nazýval aj **široká** alebo **slovenská košeľa**. Súčasťou košiel mohol byť stojatý golier, uväzujúci sa jedným alebo dvomi pármami tkaníc. V prípade sviatočnej košele zohrávala úlohu dekoratívna výzdoba najmä v podobe výšivky, prípadne čipky či stuhy umiestnenej na golieri, na hrudi okolo rázporu alebo na rukávoch či manžetách.

Dĺžka a úprava mužských sviatočných košiel bola rôzna – na väčšine územia Slovenska siahala nižšie pásu, v niektorých lokalitách len do pásu (v závislosti od nosenia širokého opasku), a zakasaná v nohaviciach.

Pôvodne účelové spojovacie stehy používané pri spájaní viacerých kusov látky alebo stehy potrebné na spevnenie okraja košiel postupom času získali estetický ráz. V minulosti bola výšivka vnímaná ako výsada pánov a v rozmedzí 16. a 17. storočia na plebejskom šate dokonca zakázaná. Duch osvietenstva vo všeobecnosti spôsobil uvoľňovanie obmedzení, približne od polovice 18. storočia sa tak výšivka začala objavovať aj na tradičnom ľudovom odevu. Svoj vrchol dosiahla približne v polovici 19. storočia, keď sa stala doslova módnym artiklom.

Výšivkárstvo – výroba výšiviek na predaj – sa rozšírilo v medzivojnovom období. Školené vyšivačky poskytovali svoje služby majetnejším obyvateľom miest a obcí. „Profesionálky“ čerpali inšpirácie z panských vzorkovníkov alebo priamo z lokálnych odevov a zapojením vlastnej fantázie. Múzejné textilné zbierky rozšírila o vyšívané – najmä úžitkové – textílie vyšivačka Veronika Kubincová z Bojníc, ktorá väčšinu života prežila v Čičmanoch.

Literatúra:

Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. 2. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995. ISBN 80-224-0235-4, s. 326-327, heslo výšivka.

DANGLOVÁ, Oľga. *Výšivka na Slovensku*. Bratislava : Ústredie ľudovej umeleckej výroby, 2009. 267 s. Tradícia dnes. 978-80-88852-66-7.

NÉMETHOVÁ, Diana. *Slovenská ľudová výšivka : inšpirácie*. Bratislava : Ústredie ľudovej umeleckej výroby, 2017. 113 s. Inšpirácie ; [1]. 978-80-89639-40-3.

APENDIX: Archív rubriky Predmet mesiaca

2025 © Hornonitrianske múzeum v Prievidzi
Spracovala: Mgr. Lívia Oršulová

Mužská sviatočná košeľa z Jelšoviec (okres Nitra); datovanie: 19. storočie; materiál: domáce ľanové plátno, biela bavlna, ľanová niť; rozmery: šírka 45 cm, dĺžka 58 cm; popis: predný a zadný diel (stan) zhotovený z jednej šírky plátna, košeľa bez ramenných švov, rukávy k stanom prišité ozdobným spojovacím švom, okraj rukávov zdobený pásom výšivky dvojitého prelamovania, ažúry a *predného* stehu a paličkovanou čipkou (Hornonitrianske múzeum v Prievidzi, Zbierkový fond, Etnografia, evidenčné číslo E-336).

Mužská sviatočná košeľa zo Skýcova (okres Zlaté Moravce); datovanie: 1905; materiál: domáce ľanové plátno, oranžová, žltá a biela hrubšia bavlna; rozmery: šírka 41 cm, dĺžka 60 cm; popis: predný a zadný diel zhotovený z jednej šírky plátna, košeľa bez ramenných švov, golier lemovaný jednoduchým perličkovým stehom a zaväzujúci sa dvomi pármami pletených šnúr so strapcami, okraj rázporka zdobený tromi strapcami, na košeli vyšité plochým stehom „ZSIKAVSZKY ANNA. SZKICZO. 1905.“ a krížikovým stehom „ára 14 korona“ (v preklade „cena 14 korún“), na rukávoch umiestnená výšivka plochým a perličkovým stehom doplnená mriežkou – hrachovinkou a pásom ručne zhotovenej siete (Hornonitrianske múzeum v Prievidzi, Zbierkový fond, Etnografia, evidenčné číslo E-423).

Mužská sviatočná košeľa z Rišňoviec (okres Nitra); datovanie: pravdepodobne druhá polovica 19. storočia; materiál: biely šifón, strieborná a zlatá niť, čierna a žltá vlna; rozmery: šírka 65 cm, dĺžka 60 cm; popis: košeľa bez ramenných švov, okolo hrdla *obojok* vyšívajú kovovými niťami cez kartón, rukávy bez všítych klinov, vyšívajú technikou plnej plochej výšivky a mriežky, okraj rukávov zdobený paličkovanou čipkou (Hornonitrianske múzeum v Prievidzi, Zbierkový fond, Etnografia, evidenčné číslo E-444).

Mužská sviatočná košeľa; nelokalizovaná; datovanie: 1897; materiál: domáce konopné plátno, červená a oranžová bavlna; rozmery: šírka 49 cm, dĺžka 64 cm; popis: predný a zadný diel zhotovený z jednej šírky plátna, košeľa bez ramenných švov, rukávy a golier sú k drierkovej časti prišíte ozdobným spojovacím švom, košeľa sa uviazuje dvomi pármami továrenských tkaníc, pod výstrihom vyšitý rok „1897“ a iniciály „L J“, okraje rukávov bohato zdobené výšivkou a paličkovanou čipkou (Hornonitrianske múzeum v Prievidzi, Zbierkový fond, Etnografia, evidenčné číslo E-2108).

Mužská štylizovaná košeľa s čičmianskou výšivkou; zhotoviteľka: Veronika Kubincová z Bojníc; datovanie: 1977; materiál: továrenské plátno oranžovej farby, červená – oranžová – zelená – modrá – žltá – biela bavlna; rozmery: šírka 54 cm, dĺžka 67 cm; popis: košeľa bez ramenných švov, rukávy bez všítych klinov, predný a zadný diel prišíty k rukávom krúžkovacím stehom, hlavný motív výzdoby tvorí výšivka *pohárce* a *okrúhly kvietek*, golier sa uviazuje farebnými pletencami ukončenými strapcami (Hornonitrianske múzeum v Prievidzi, Zbierkový fond, Etnografia, evidenčné číslo E-6486).

